

Paweł Landwójtowicz

Formy działania duszpasterstwa rodzin w domach matki i dziecka wobec samotnych matek w okresie ciąży

Studia nad Rodziną 9/2 (17), 137-144

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Paweł LANDWÓJTOWICZ

FORMY DZIAŁANIA DUSZPASTERSTWA RODZIN W DOMACH MATKI I DZIECKA WOBEC SAMOTNYCH MATEK W OKRESIE CIĄŻY

Osamotnienie kobiety ciężarnej stawia przed Duszpasterstwem Rodzin nowe wyzwania. Na tym etapie nie wystarczają już inicjatywy związane z profilaktyką, lecz potrzebne jest przyjscie samotnej matce z konkretną pomocą materialną, psychologiczną, pedagogiczną i duchową. Ta świadomość doprowadziła do powstawania Domów Matki i Dziecka. W maju 1958 r. kard. Stefan Wyszyński na zjeździe wyższych przełożonych zakonnych i zgromadzeń żeńskich skierował prośbę o tworzenie tego typów ośrodków pomocy samotnym matkom¹. Do dnia dzisiejszego powstało w Polsce ok. 38 Domów Matki i Dziecka, powiązanych z duszpasterską troską Kościoła. Wspólną ich cechą jest zapewnienie schronienia przed porodem i po nim kobietom i dziewczętom, które zdecydowały się urodzić dziecko bez względu na niesprzyjające warunki środowiskowe².

W 1953 r. Lamaz opracował na podstawie badań naukowych metodę psychoprofilaktyki okołoporodowej dla matki i dziecka. Zgodnie z tą metodą wyróżnić można trzy fazy opieki fizycznej i psychicznej przyszłej matki:

- pojednanie z rodziną – nawiązanie normalnych kontaktów;
- badania fizjologiczne i psychologiczne matki i dziecka;
- faza formacji pozytywnych czynników społecznych³.

Brak tak rozumianej pomocy może mieć bardzo zły wpływ na matkę i dziecko, doprowadzić do powstawania fizycznych i psychicznych defektów nowo narodzonych dzieci, do ich nieprzystosowania społecznego, do zaburzeń w realizowaniu funkcji macierzyńskiej i złej adaptacji pensjona-

¹ D. Opozda, Domy samotnej matki, w: Troska Kościoła o rodzinę w Polsce, red. T. Kukulowicz, Warszawa 1992, s. 156; zob. T. Kukulowicz, Wychowawcze działania Kościoła w kształtowaniu postaw wobec dziecka w prenatalnej fazie życia, w: Z zagadnień psychologii prenatalnej, red. E. Bielawska-Batorowicz, D. Kornas-Biela, Lublin 1992, s. 17-25.

² M. Krężel, Wybrane problemy opieki nad samotnymi matkami, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1987, nr 10, s. 309.

³ Cz. Cekiera, W trosce o matkę i dziecko, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1985, nr 1, s. 101.

riuszek Domów Matki i Dziecka. Sposób modelowego funkcjonowania Domu Matki i Dziecka powinien się charakteryzować:

- możliwością przychodzenia z pomocą i opieką ginekologiczną, ogólnolekarską, psychologiczną, pedagogiczną i prawną;
- przyjmowaniem potrzebujących osób na czas nieograniczony, w którym przywrócone zostałyby poczucie bezpieczeństwa;
- nawiązaniem kontaktu z rodziną⁴;
- przygotowaniem do pełnienia nowych ról społecznych – matki i żony;
- prowadzeniem nauki zawodu, opieki i wychowania dziecka;
- kształtowaniem społecznie pożądaných postaw i korygowaniem systemu wartości młodych matek oraz pomocą do pełnego rozwoju ich osobowości⁵.

Dla zapewnienia modelowego działania Domy Matki i Dziecka powinny zatem posiadać takie rozwiązania organizacyjne, jak:

- przyjmowanie określonej liczby osób, nie przekraczającej liczby 10-15;
- posiadanie pomieszczeń mieszkalnych oddzielnych i wspólnych: sale dziennego pobytu, kuchnie, jadalnie, sale zebrań, sale terapii psychologicznej;
- miejsca rekreacji i pracy, jak ogrody kwiatowe i warzywne;
- posiadanie własnej sali porodowej i małej sali klinicznej;
- posiadanie szkoły rzemieślniczej, szwalni, przędzalni, gdzie młode matki mogą zdobywać zawód;
- posiadanie kaplicy z chrzcielnicą dla chrztu nowo narodzonych dzieci⁶.

Domy Matki i Dziecka powinny umożliwiać swoim podopiecznym kontrolę zdrowia, przygotowanie do porodu i macierzyństwa w aspekcie fizjologicznym i psychopedagogicznym, readaptację rozumianą jako korygowanie postaw i pomoc w przystosowaniu społecznym oraz winny zapewnić matce wszechstronną pomoc w przygotowaniu się do wychowania dziecka⁷. Wszelkiego rodzaju duszpasterska pomoc powinna zakładać, że akt seksualny i pochodząca z niego ciąża, odrzucenie i poczucie osamotnienia powoduje u kobiet głębokie zmiany w psychice i ich postawach moralnych. Odczuwać mogą one także głębokie poczucie winy wobec rodziny i społeczeństwa. Taki stan rzeczy powoduje zwiększenie ich agresywności wobec siebie, rozwijającego się dziecka i otoczenia. Dla tych kobiet, odrzuconych przez partnera, rodzinę i środowisko, ważny jest nie tylko fizyczny rozwój dziecka, lecz wszystko to, co związane jest z jego własnym rozwojem psychicznym od początku ciąży. Wynikające

⁴ Zob. E. Lewandowska, Stosunki z rodziną i najbliższym otoczeniem dziewcząt oczekujących dziecka w Domach dla Samotnych Matek, w: Rodzina jako system interakcji, red. K. Pospiszyl, Lublin 1988, s. 194-201.

⁵ M. Krężel, Wybrane problemy opieki nad samotnymi matkami, dz. cyt., s. 311.

⁶ Cz. Cekiera, W trosce o matkę i dziecko, dz. cyt., s. 99.

⁷ M. Krężel, Wybrane problemy opieki nad samotnymi matkami, dz. cyt., s. 311.

stąd problemy można próbować rozwiązywać poprzez organizowanie w placówce częstych indywidualnych i wspólnych rozmów z pensjonariuszkami, zachęcanie do lektury książek traktujących o rodzinie, opiece i wychowaniu dziecka, a także przez prelekcje wygłaszane przez lekarzy i psychologów⁸.

Podstawową zasadą podejmowania oddziaływań przez Dom Matki i Dziecka wobec samotnej matki jest ustalenie, czy pragnie ona założyć swój dom i stworzyć relacje rodzinne razem z ojcem dziecka i czy może mieć wsparcie we własnej rodzinie. Czynniki te są bardzo ważne, wręcz konieczne dla normalnego biologicznego i społecznego rozwoju dziecka oraz dojrzewania do macierzyństwa młodej matki. Inną strategię postępowania należy przyjąć wobec kobiety całkowicie osamotnionej, która waha się przed podjęciem decyzji o zrezygnowaniu z praw rodzicielskich do dziecka, a inną wobec kobiety, która planuje wspólne życie z ojcem dziecka⁹.

Konstytutywne znaczenie dla pracy Duszpasterstwa Rodzin w Domach Matki i Dziecka posiada liturgia dla matek ciężarnych, która może się realizować w domowej kaplicy głównie poprzez: liturgię Słowa, Eucharystię i sakrament pokuty i pojednania. W liturgii Słowa najważniejsze jest Słowo Boże, zawarte w Piśmie Świętym, które związane jest z tematyką macierzyństwa i wychowania. Słowo to powinno uwzględnić obecne potrzeby i problemy matek żyjących we współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturalnej. Powinno zawierać wszystkie te problemy i trudności związane z macierzyństwem w kontekście osamotnienia kobiety. Słowo Boże może pomagać w rozwiązywaniu przeżywanych problemów występujących w okresie ciąży matek, a także łagodzić pojawiające się w tym okresie konflikty¹⁰.

Z liturgią Słowa łączy się Eucharystia. Uczestniczenie w niej i przyjęcie Komunii Świętej jest następstwem zrozumienia Słowa Bożego i pójścia za nim, przyjęcia go w sobie. Głoszone i słuchane Słowo Boże staje się naprawdę żywe na drodze ofiary życiowej tych, którzy go słuchają. Do zaakceptowania własnej sytuacji, do złożenia ofiary z własnego życia łatwiej jest dojść przez zrozumienie i przyjęcie ofiary Chrystusa. Sytuacja samotnej matki niejako zmusza ją do przemyślenia własnego życia, czego efektem może być akt przebaczenia sobie, ojcu dziecka, najbliższej rodzinie, a nawet samemu dziecku, które może być postrzegane jako winne całej powstałej trudnej sytuacji. Uczestnictwo w ofierze Mszy św. powinno być także pomocne ciężarnej matce w przygotowaniu się do złożenia ofiary z własnego

⁸ Cz. Cekiera, *W trosce o matkę i dziecko*, dz. cyt., s. 100.

⁹ Tamże, s. 101.

¹⁰ P. Poręba, *Opieka duszpasterska nad matką brzemienną*, AK 1974, R. 66, T. 83, z. 395, s. 458.

życia, bowiem rozwijający się pod jej sercem człowiek wymaga od niej ofiary, i to ofiary ciągłej, nieustannej. Matka musi zrezygnować z pewnych własnych upodobań i wygod życia osobistego, zmodyfikować całe swoje dotychczasowe życie. Odpowiednie przeżywanie uczestnictwa w Najświętszej Ofierze Jezusa może ukoić wewnętrzne niepokoje samotnej matki, zbudować wewnętrzne siły do własnej ofiary, przezwyciężenia wszystkich trudów, lęków i niepokojów¹¹. Ważnym elementem Eucharystii jest modlitwa, która daje świadomość łączności z Chrystusem, i Komunia Święta, która jednocy z Nim przez miłość, prowadzi do pokochania Jego woli, zawartej w przekazanych nam słowach i do urzeczywistniania jej w życiu¹².

Na specjalną uwagę zasługuje sakrament pokuty i pojednania. W nim dokonuje się proces nawrócenia z nieodpowiedniej dla chrześcijanina drogi życia przez spotkanie Jezusa przebaczącego, leczącego, podnoszącego z upadków i podtrzymującego na duchu. Spotkanie z Chrystusem w sakramencie pokuty łagodzi powstające w tym okresie konflikty. Rozumna perswazja ze strony spowiednika może prowadzić do wyrównania zachwianej w kobiecie równowagi emocjonalnej, sam zaś sakrament pokuty przez przygotowawcze akty: rachunek sumienia, żal za grzechy i mocne postanowienie poprawy, prowadzi do autorefleksji i właściwej oceny swego zachowania i postępowania. Ma to ogromne znaczenie dla obiektywnego spojrzenia na siebie i swoje trudności, dla sprawiedliwego podziału winy między drugich i siebie oraz dla wzięcia za nią odpowiedzialności, jeśli się ją popełniło. Takie postępowanie pozwala dotrzeć do źródła konfliktu i ewentualnego jego rozwiązania. Rola sakramentu pokuty w okresie ciąży samotnej matki jest doniosła zarówno gdy chodzi o nią samą, jak i o żyjące w niej dziecko. Ta duszpasterska opieka ma więc nie tylko nadprzyrodzone wartości dla matki ciężarnej, ale i naturalne – profilaktyczne i terapeutyczne¹³.

Istotnym problemem, na który warto zwrócić uwagę w pracy wychowawczo-opiekuńczej w tych placówkach, jest sposób odnoszenia się do pracy i wykonywania obowiązków przez matki. W czasie pobytu w Domu Matki i Dziecka kobiety powinny być wdrażane do pracy poprzez gotowanie posiłków, sprzątanie pomieszczeń, pomaganie w opiece nad dziećmi innych kobiet. Działalność ta ma istotne znaczenie dla rozwoju osobowości młodych matek, które nie tylko nie posiadają wiadomości o rozwoju i wychowaniu dziecka, nie są wdrożone do spełniania obowiązków domowych, ale nie wykazują nawet tego rodzaju zainteresowań. Taka pedagogia pracy pomo-

¹¹ Zob. tamże, s. 460.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 462.

że zapełnić wolny czas i pozwoli nabyć potrzebne umiejętności, niezbędne do samodzielnego prowadzenia gospodarstwa domowego¹⁴.

Od strony strukturalnej Domy Matki i Dziecka nie stanowią wspólnej instytucji, gdyż każdy dom w zasadzie znajduje się na terenie innej diecezji i podlega władzy biskupa danego miejsca. Następstwem takiego rozwiązania jest przyjmowanie różnych celów określających istnienie tych placówek oraz różne sposoby ich wypełnienia. Także wypracowane zasady finansowania tych domów są bardzo różne, zależne od możliwości danej diecezji. Następstwem takiej struktury organizacyjnej jest niewielka możliwość wzajemnej współpracy i przychodzenia sobie z pomocą, polegającą chociażby na wymianie doświadczeń. Kolejnym mankamentem tak funkcjonującej struktury jest znikoma możliwość przechodzenia samotnej kobiety z placówki do placówki celem zwiększenia poczucia bezpieczeństwa. Wydaje się, że właściwym rozwiązaniem tego problemu byłoby powstanie przynajmniej wspólnej strony internetowej, która zawierałaby podstawowe informacje o poszczególnych formach działalności w tego typu ośrodkach na terenie całej Polski. Bardziej zaawansowanym sposobem byłoby powstanie instytucji nadrzędnej, na poziomie ogólnopolskim. Działanie takiej instytucji nie powinno ograniczać podmiotowości i niezależności każdej z placówek. Jej zadaniem byłaby działalność doradcza, informująca oraz koordynująca pracę wszystkich domów na terenie całej Polski.

Analiza przeprowadzonych badań postaw macierzyńskich samotnych matek znajdujących się pod opieką Domów Matki i Dziecka oraz wybranych czynników wpływających na ich prawidłowe kształtowanie w okresie ciąży pozwalają dostrzec jeszcze inne formy działania Duszpasterstwa Rodzin w domach. Badania wykazały występowanie korelacji pomiędzy skalami postaw macierzyńskich samotnych matek a następującymi czynnikami: odczuwanie ruchów dziecka, badania ultrasonograficzne, słuchanie bicia serca dziecka, przygotowanie do porodu, na które według respondentek składa się: kurs rodzenia, przygotowanie intelektualne, przygotowanie materialne. Natomiast w przeprowadzonych badaniach nie zaistniała współzależność pomiędzy skalami postaw macierzyńskich samotnych matek a samopoczuciem w czasie ciąży, przygotowaniem fizycznym i psychicznym do porodu oraz brakiem przygotowania do porodu.

Ważną z punktu widzenia oddziaływań duszpasterskich jest informacja o zachodzeniu korelacji pomiędzy badaniami ultrasonograficznymi a postawami macierzyńskimi. Ten rodzaj badań można przeprowadzać już we wczesnym stadium ciąży. Możliwość zobaczenia ruchów swego dziecka, jego reakcji na różne zewnętrzne bodźce oraz sam wygląd powodują najczę-

¹⁴ M. Krężel, Wybrane problemy opieki nad samotnymi matkami, dz. cyt., s. 310.

ściej pełne uświadomienie sobie przez kobietę realności istnienia nowego człowieka w jej łonie. Świadomość ta ma ogromny wpływ na podejmowanie dalszych decyzji co do przyszłości matki i jej dziecka. Stąd pojawia się niemal konieczność wykorzystania tego typu badań utrwalonych na taśmie wideo do wspólnej rozmowy z psychologiem na temat odczuć, niepokojów, lęków, obaw i zranień. Powtórne obejrzenie rozwijającego się dziecka może stać się także przedmiotem spotkania grupowego, kiedy wszystkie mieszkanki domu będą mogły podzielić się swoimi spostrzeżeniami i uwagami co do osobistej sytuacji, w jakiej się znalazły, oraz sposobami, jakimi próbują zaradzić swoim życiowym problemom. Każda z kobiet w czasie ciąży potrzebuje wsparcia i zrozumienia. Inicjowane wspólne rozmowy o własnych problemach, dzielenie się rozterkami i nadziejami w jakiejś mierze powinny zmierzać ku wytworzeniu atmosfery wzajemnego zaufania wszystkich kobiet i wspierania się nawzajem. W ten sposób zapobiegać można narastaniu poczucia osamotnienia i bezradności. Badania ultrasonograficzne przekonać mogą także niezdecydowane osoby o konieczności podjęcia odpowiedzialności za swoje dziecko, a co za tym idzie – wzmocnienie motywacji do lepszego przygotowania się do porodu i współpracy z pracownikami danej placówki. Prowadzić to może do zwiększenia zaangażowania kobiet w uregulowanie ich sytuacji prawnej, socjalnej i finansowej.

Kolejnym czynnikiem znaczącym w prawidłowe kształtowanie postaw macierzyńskich samotnych matek jest słuchanie bicia serca własnego dziecka. Z punktu widzenia teologii serce ma głęboki sens, ponieważ upatruje się w nim siedliska świadomej, rozumnej i wolnej osobowości człowieka, miejsca podejmowania decyzji i tajemniczego działania Boga¹⁵. Nagranie bicia serca dziecka jest jednym z fundamentalnych dowodów na realną jego obecność, a świadomość, że od 21. dnia od poczęcia serce rytmicznie przetacza krew dziecka, pozwala zaakceptować jego niezależne istnienie i prawo do życia¹⁶. Także i w tym przypadku warto zaproponować matce przesłuchanie nagrania z biciem serca jej dziecka, by było to podstawą do indywidualnych lub wspólnych rozmów w czasie zajęć terapeutycznych. Znak serca powinien także stać się przedmiotem konferencji lub homilii podczas wspólnego nabożeństwa czy Eucharystii. Warto także wykorzystać ten symbol w rozmowach na tematy związane z przeżywaniem miłości w rodzinie pochodzenia, wzajemnym przebaczeniem oraz rozumieniem pojęcia prawdziwej miłości.

Bardzo istotną dla podjęcia działań opiekuńczo-wychowawczych w Domach Matki i Dziecka jest informacja, iż na kształtowanie prawidłowych

¹⁵ X. Leon-Dufor, Słownik teologii biblijnej, Poznań 1990, s. 871.

¹⁶ D. Kornas-Biela, Wokół poczęcia życia ludzkiego, Warszawa 1993, s. 11.

postaw macierzyńskich samotnych matek wpływa odczuwanie ruchów dziecka w okresie jego rozwoju płodowego. Odczucia te są przełomem w życiu kobiety ciężarnej. Odtąd bowiem nie tylko wie, że dziecko jest w jej łonie, ale także może fizycznie kontaktować się z nim. Na tym etapie powstaje swoista komunikacja. Dziecko i matka od ok. 5. miesiąca ciąży potrafią wzajemnie informować się o swoich potrzebach. Pracownicy domu w czasie swych działań wychowawczych powinni zwracać uwagę na sposób przeżywania tego kontaktu przez każdą z matek. Teoretycznie powinien on wiązać się z rozwojem pozytywnych odniesień do dziecka, lecz sygnały płynące ze strony kobiety o jego braku lub negatywnych przeżyciach, powodujących wzrost lęku i napięcia, mogą stanowić impuls do podjęcia dialogu o przyczynach takiego stanu rzeczy.

Przygotowanie do porodu, rozumiane przez samotne matki jako uczestniczenie w kursie rodzenia, przygotowanie intelektualne oraz materialne stanowi następny czynnik pozytywnie korelujący w przeprowadzonych badaniach z postawami macierzyńskimi samotnych matek. Z przesłanek tych pracownicy Duszpasterstwa Rodzin opiekujący się samotnymi matkami mogą wyciągnąć następujące wnioski:

- konieczne jest przeprowadzenie kursu rodzenia dla wszystkich kobiet znajdujących się pod opieką tych placówek;

- właściwe przygotowanie do porodu zakłada jak największą liczbę informacji na temat ciąży i porodu poprzez spotkania i konferencje ze specjalistami, poprzez lekturę książek, oglądanie filmów przedstawiających procesy dokonujące się w czasie ciąży oraz instruktażu, jak powinien przebiegać poród;

- każda z kobiet w czasie pobytu w ośrodku powinna mieć możliwości robienia przygotowań na przyjęcie dziecka poprzez zakup lub osobiste uszycie np.: ubranek, becika, łóżeczka i innych potrzebnych rzeczy do pielęgnacji małego dziecka.

Fr Paweł Landwójtowicz: Forms of Activity of the Family Pastoral Care in Homes of Mother and Child in Relation to Single Mothers in Pregnancy

The loneliness of a pregnant woman requires from the Family Pastoral Care lending a helping hand to the single mother, by bringing her material, psychological, pedagogical and spiritual help. Homes of Mother and Child are forms of such assistance. Poland has 38 Homes of this kind. Their common feature is that they provide shelter before and after birth for women and teenage girls who made up their minds to deliver the child irrespective of unfavorable environmental conditions.

Homes of Mother and Child ought to give women access to health control, prepare to delivery and motherhood in a physiological and psychopedagogical aspect,

to enable readaptation in the sense of correcting attitudes and help in social adaptation as well as ensure for the mother comprehensive help to prepare herself to bringing the child up. Allowance should be made for the women's experiences – the fact that they were rejected and left in a state of loneliness leads to changes in their mental disposition and moral attitudes. They may feel guilty before the family and society. This in turn results in increased aggressiveness towards herself, the child and the environment. Each of the women during pregnancy needs support and understanding. Concern for liturgical and sacramental life and therapy through work to prepare the women to independent life is an important therapeutic factor in Homes of Mother and Child.